
El dret en acció: interpretació i aplicació del dret

PID_00258051

David Martínez Zorrilla

Temps mínim de dedicació recomanat: 3 hores

David Martínez Zorrilla

Índex

1. L'aplicació del dret i la justificació de les decisions jurídiques.....	5
1.1. El «sil·logisme jurídic»	6
1.2. Justificació interna i justificació externa de les decisions jurídiques	7
1.3. Casos fàcils i casos difícils	10
1.3.1. Problemes vinculats a les premisses normatives	11
1.3.2. Problemes vinculats a les premisses fàctiques	13
2. La interpretació del dret.....	15
2.1. Problemes del llenguatge: vaguetat, ambigüitat i càrrega emotiva	16
2.1.1. La vaguetat	17
2.1.2. L'ambigüitat	18
2.1.3. La càrrega emotiva	20
2.2. Tipus d'interpretació jurídica	20
2.2.1. Tipus d'interpretació en funció de l'intendent	21
2.2.2. Tipus d'interpretació en funció de les tècniques interpretatives	21
Resum.....	38

1. L'aplicació del dret i la justificació de les decisions jurídiques

Fins ara hem centrat la nostra atenció en el dret vist com un conjunt o sistema normatiu. Però aquestes normes tenen un propòsit principal, que és guiar la conducta dels seus destinataris (és a dir, fer que aquests es comportin d'acord amb les normes, o, si més no, de manera no incompatible amb aquestes). Per a això, tant les institucions com els particulars han de mostrar que les seves accions i comportaments estan d'acord amb el *dret*, perquè només d'aquesta manera estaran jurídicament justificats. Dit altrament, els comportaments jurídicament correctes o justificats són els que *segueixen* o *compleixen* les normes jurídiques. És en aquest context que cobren importància els conceptes d'*aplicació* i *interpretació* (com a pas previ a l'aplicació) del dret.

Normalment, reservem l'etiqueta «aplicació del dret» a certs actes que duen a terme determinades autoritats públiques (jutges i funcionaris, principalment), en els quals aquestes prenen decisions basades en normes jurídiques (i que normalment, a més, compten amb el suport de la coacció pública institucionalitzada pròpia de l'estat).

Nosaltres, com a individus, no diem que *apliquem* el codi de la circulació quan circulem respectant els límits de la velocitat a la carretera, ni que *apliquem* el Codi civil quan complim les nostres obligacions contractuals. El que diem és que *seguim* o *complim* aquestes normes.

Amb tot, tant en els actes d'aplicació de les autoritats com en el simple seguiment de les normes com a individus és necessari poder determinar el contingut del dret; allò que jurídicament correspon fer. Una decisió d'una autoritat només estarà justificada si està «d'acord amb el dret», això és, si coincideix amb el que el dret estableix, o almenys no resulta incompatible amb aquest o contrària al sistema jurídic.

La justificació de les decisions de les autoritats públiques és un aspecte de gran importància, fins al punt que en un gran nombre de les justificacions no és suficient que, efectivament, la decisió sigui correcta (que estigui d'acord amb el dret), sinó que, a més, s'exigeix que l'òrgan ofereixi una activitat d'argumentació que justifiqui la correcció de la decisió presa. El cas més clar és el de les sentències judicials. D'acord amb un deure constitucional (article 120.3 CE), els jutges i tribunals han de fonamentar les seves sentències, de manera que seria inconstitucional que una decisió es limités, per exemple, a dir: «Condemno l'acusat a la pena de presó de cinc anys», fins i tot quan, efectivament, aquesta fos la decisió correcta d'acord amb el contingut del dret i amb els fets del cas. En altres tipus de decisions (per exemple, en les providències), no s'exigeix aquesta activitat de motivació o argumentació, però això no significa que no hagin d'estar justificades.

És a dir, per a qualsevol decisió, independentment que hi hagi o no una obligació de motivació, haurà de ser possible construir un argument que mostri que aquella s'ajusta al que estableix el dret per a aquest cas o, si més no, que està permesa o que no resulta contrària al sistema jurídic.

1.1. El «sil·logisme jurídic»

Si reflexionem sobre com ha de ser un argument o raonament que justifiqui una decisió jurídica (això és, que mostri que aquesta decisió és jurídicament correcta, o que està d'acord amb el dret) veurem que, com a mínim, aquesta decisió haurà de tenir els següents elements: a) d'una banda, una afirmació relativa a quins són els fets del cas; b) d'altra banda, una altra afirmació relativa al que el dret estableix per al tipus de situacions com l'examinada. A més, entre ambdues afirmacions hi haurà d'haver una relació tal que permeti deduir o extreure com a conseqüència lògica la solució al cas examinat.

Aquest esquema tan simple és el que es coneix habitualment amb el títol de «sil·logisme jurídic» o «sil·logisme judicial». El sil·logisme jurídic consta de l'anomenada *premissa normativa*, relativa al contingut del dret, i de l'anomenada *premissa fàctica*, relativa als fets del cas sobre el qual s'ha de decidir. D'ambdues premisses pot obtenir-se la conclusió o resposta jurídica del cas mitjançant un raonament logicodeductiu (d'aquí el nom *sil·logisme*, que significa «raonament deductiu»).

Vegem un exemple molt simple:

- 1) Si algú mata una persona, ha de ser condemnat a la pena de quinze anys de presó (premissa normativa).
- 2) X ha matat Y (premissa fàctica).
- 3) Per tant, X ha de ser condemnat a la pena de quinze anys de presó (conclusió; resposta jurídica al cas concret).

D'acord amb un corrent de pensament conegut com a *formalisme jurídic*, de gran importància sobretot durant el segle XIX, la totalitat (o si més no la gran majoria) de les decisions jurídiques consistiria en una aplicació mecànica del sil·logisme jurídic, de manera que el jutge (o l'aplicador del dret en general) actuaria gairebé com un autòmat, limitant-se, en paraules de Montesquieu, a ser «la boca de la llei», extraient de manera gairebé automàtica i immediata la conseqüència jurídica per al cas.

Un autor clàssic com Cesare Beccaria, en la seva famosa i influent obra *Dei delitti e delle pene* (1768), explicava la tasca d'aplicació judicial del dret en l'àmbit penal en els termes següents: *En todo delito debe hacerse por el juez un silogismo perfecto. Ponderáse como mayor la ley general, por menor la acción conforme o no con la ley, de que se inferirá por consecuencia la libertad o la pena.*

No obstant això, aquesta visió «optimista» de la tasca d'aplicació del dret té moltes dificultats. Una, força evident, és que normalment els problemes als quals s'ha de donar resposta jurídica no són tan simples per a poder resoldre'ls mitjançant aquest esquema tan senzill d'una única premissa normativa i una única premissa fàctica, de manera que, fins i tot considerant vàlid aquest model de raonament, normalment serà necessària una successió o encadenament de sil·logismes per a arribar fins a la decisió final.

Per exemple, suposem que s'intenta justificar la imposició d'una determinada pena a l'acusat pel delicte d'assassinat. Un assassinat, des del punt de vista legal, no és un simple homicidi (matar una altra persona), sinó un homicidi qualificat per determinades circumstàncies, com la traïdoria (article 22.1 del Codi penal). El raonament justificatori contindria, com a mínim, els elements següents:

- Si l'agressor utilitza mètodes o mitjans que intenten assegurar la comissió del delicte i evitar els riscos de la possible defensa de la víctima, actua amb traïdoria.
- Si l'agressor ataca la seva víctima mentre aquesta dorm, intenta assegurar-se de la comissió del delicte i alhora evitar els riscos de la defensa de la persona agredida.
- Si l'agressor ataca la seva víctima mentre aquesta dorm, actua, doncs, amb traïdoria.
- L'acusat va matar la seva víctima mentre aquesta dormia.
- L'acusat va matar la seva víctima amb traïdoria.
- Si algú mata una persona amb traïdoria, comet un assassinat.
- L'acusat va cometre un assassinat.
- Si algú comet un assassinat, ha de ser condemnat a la pena de vint anys de presó.
- L'acusat ha de ser condemnat a la pena de vint anys de presó.

1.2. Justificació interna i justificació externa de les decisions jurídiques

Però això anterior no és la principal dificultat. Un problema que té més importància és que per a la correcció o justificació de qualsevol argument o raonament (inclosos per descomptat els jurídics) no n'hi ha prou simplement que la conclusió es derivi o dedueixi de manera lògica d'un conjunt de premisses. La justificació té dos aspectes o dimensions diferents, a les quals és habitual referir-se com a **justificació interna** i **justificació externa** de l'argument.

Referència bibliogràfica

C. Beccaria (1768). *Dei delitti e delle pene*. Citat per la traducció castellana de J. A. de las Casas (1968). *De los delitos y de las penas* (pàg. 31). Madrid: Aliança.

La **justificació interna** fa referència a la correcció logico deductiva del raonament, això és, al fet que la conclusió es dedueixi lògicament (sigui conseqüència lògica) de les premisses. Dit en altres termes, l'argument està justificat internament si entre les premisses i la conclusió existeix una connexió lògica correcta.

Per la seva banda, la **justificació externa** es refereix al fet que les premisses de l'argument siguin correctes, veritables o sòlides; això és, el raonament ha d'estar basat en les premisses adequades, i hem de comptar amb bones raons que justifiquin la selecció de les nostres premisses en el raonament.

Un argument necessita els dos elements (justificació interna i externa) per a ser un argument correcte o justificat (en altres paraules, per a ser un bon argument). Es tracta, amb tot, de dos aspectes totalment independents: un argument pot ser correcte des del punt de vista de la seva justificació interna però no des de l'externa, o viceversa (i igualment, pot no estar justificat des de cap de les dues perspectives o estar-ho des d'ambdues).

Suposem, per exemple, el raonament següent:

- 1) Si algú mata una persona, ha de ser castigat amb la pena de mort (premissa normativa).
- 2) L'acusat ha matat una persona (premissa fàctica).
- 3) Per tant, l'acusat ha de ser castigat amb la pena de mort (conclusió).

Aquest argument no seria correcte, perquè, encara que la conclusió es deriva lògicament de les premisses (justificació interna), aquestes (si més no la premissa normativa) no estan justificades des del punt de vista extern, ja que el dret penal espanyol no preveu la pena de mort.

De manera similar, un argument pot contenir premisses correctes, externament justificades, però ser erroni per raons lògiques (la conclusió no es deriva de les premisses):

- 1) Si algú mata una persona, ha de ser castigat amb la pena de presó de 10 a 15 anys (premissa normativa).
- 2) L'acusat ha matat una persona (premissa fàctica).
- 3) Per tant, l'acusat ha de ser castigat amb la pena de mort (conclusió).

En aquest raonament, fins i tot considerant que la premissa normativa és adequada i també (per hipòtesi) que ho és la premissa fàctica, resulta evident que d'aquestes no es pot derivar la conclusió. Per tant, l'argument no està internament justificat.

Amb tot, es planteja aquí un problema important: mentre que la justificació interna depèn de criteris clars (les regles de la lògica), que ens permeten determinar amb seguretat si un raonament està o no justificat des d'aquesta perspectiva, de què depèn exactament la justificació externa? O, dit altrament, quan podem afirmar que un raonament està *externament* justificat?

La qüestió és complexa, perquè, a diferència de l'aspecte lògic, la solidesa de les premisses sembla ser una qüestió gradual: una afirmació estarà més justificada o serà més sòlida com més i millors raons tingui que hi donin suport.

Així, per exemple, una afirmació en l'àmbit de les ciències naturals pot considerar-se correcta i justificada si respon o s'ajusta a una teoria científica consolidada i àmpliament acceptada. Però podria passar que algú mostrés, amb arguments convinents, que aquesta teoria àmpliament acceptada té problemes i resulta més adequat substituir-la per una altra teoria alternativa, que explica millor cert tipus de fenòmens. Si aquest fos el cas, l'afirmació original (amb el suport de la teoria «estàndard») ja no semblaria tan justificada externament o, dit en altres termes, tindriem diferents graus de justificació. De manera semblant, en l'àmbit jurídic sembla que la justificació externa de les premisses fàctiques opera de la mateixa manera: una afirmació sobre certs fets estarà en principi més justificada en la mesura en què tingui el suport de més i millors proves.

Per la seva banda, la justificació externa de les premisses normatives sembla, en principi, vinculada al fet que descriguin adequadament el contingut del dret: si coincideixen amb el que el dret realment estableix per a aquest cas, serà una premissa correcta (justificada), i no ho serà en cas contrari. A primera vista, pot semblar que es tracta d'una qüestió molt simple, ja que fonamentalment n'hi ha prou de conèixer la llei per a saber quines són les normes que s'apliquen a cada cas i que és una tasca que qualsevol jurista mitjanament competent pot fer sense gaires problemes. Però, si bé en molts casos és així, i la justificació externa de les premisses normatives no sol resultar problemàtica, malauradament no sempre el coneixement de les normes jurídiques, per ampli que sigui, és suficient per a superar aquest pas.

Pot passar, per exemple, que el text de la llei resulti molt fosc i plantegi problemes d'interpretació, o que el sistema jurídic presenti alguns defectes (llacunes, contradiccions entre normes, etc.) que dificultin en gran manera la selecció de la premissa normativa (o premisses normatives). En aquests casos, serà fonamental poder argumentar i justificar per què es fa ús d'aquestes premisses en lloc d'altres d'alternatives, i la seva justificació externa dependrà de la solidesa de les raons que els donin suport.

En síntesi, la justificació d'un raonament jurídic depèn, doncs, d'una banda, que la conclusió s'obtingui correctament a partir de les premisses normatives i fàctiques utilitzades (justificació interna), i, d'una altra, que aquestes premisses normatives i fàctiques estiguin externament justificades. Al seu torn, una premissa normativa està externament justificada si s'ajusta al dret aplicable (que no necessàriament es correspon amb el dret vàlid, com hem vist anteriorment), mentre que una premissa fàctica estarà externament justificada si descriu un fet adequadament provat.

Referència bibliogràfica

Sobre la prova dels fets, es pot consultar:

J. Ferrer (2007). *La valoración racional de la prueba*. Madrid: Marcial Pons.

M. Taruffo (2002). *La prueba de los hechos* (trad. de J. Ferrer). Madrid: Trotta.

1.3. Casos fàcils i casos difícils

No costa gaire adonar-se que no totes les situacions plantegen el mateix grau de dificultat a l'hora de justificar jurídicament una resposta. És en aquest punt que adquireix rellevància una distinció habitual en la teoria jurídica, i que distingeix entre els anomenats «casos fàcils» o «casos clars» (*clear cases*) i els «casos difícils» (*hard cases*).

Els **casos fàcils** o casos clars serien aquells en els quals la justificació de la resposta jurídica no planteja dificultats en la mesura en què les premisses normatives i fàctiques són clarament identificables: en relació amb les premisses normatives, hi ha un ampli consens entre els juristes sobre quina o quines són les normes aplicables, i també en relació amb la seva interpretació, mentre que pel que fa a les premisses fàctiques, resulten clars quins són els fets del cas (fets provats) i també la seva qualificació jurídica.

En els casos clars és possible extreure amb relativa facilitat, gairebé mecànicament, la resposta jurídica al cas plantejat, utilitzant arguments com el del sil·logisme jurídic. La idea central és que totes les premisses estan clares i, gràcies al raonament deductiu, existeix una única (i determinada) resposta correcta al cas.

En contrast, els **casos difícils** són aquells en els quals, a causa de certs problemes que afecten la premissa (o les premisses) normativa i/o fàctica, sorgeixen problemes de justificació externa que fan impossible aplicar automàticament mecanismes com el sil·logisme jurídic i que posen en qüestió que hi hagi una única resposta correcta i determinada per al cas.

Si, per exemple, hi ha discrepàncies sobre la interpretació de cert precepte d'una llei (sempre que aquestes donin lloc a respostes divergents a un mateix cas), tindrem (almenys) dues premisses normatives possibles, cap de les quals clarament «evident», per la qual cosa sorgirà un problema de justificació externa i la necessitat d'aportar raons a favor de la interpretació triada. A més, aquesta dificultat farà impossible convertir la resposta al cas en una tasca automàtica, directa o mecànica d'aplicació del sil·logisme jurídic.

El filòsof del dret escocès Neil MacCormick (1941-2009) va fer una classificació de quatre diferents tipus o categories de casos difícils, en funció de la premissa que afecten (normativa o fàctica) i el tipus de dificultat de què es tracti. Així, en relació amb les premisses normatives, podem trobar-nos davant de **problemes**

Referència bibliogràfica

N. MacCormick (1978). *Legal Reasoning and Legal Theory* (cap. VIII). Oxford: Clarendon Press.

de rellevància o problemes d'interpretació en sentit estricte, mentre que en relació amb les premisses fàctiques poden sorgir **problemes de prova** o **problemes de qualificació jurídica**.

1.3.1. Problemes vinculats a les premisses normatives

1) Els problemes de rellevància o de determinació de la norma aplicable

Un possible problema amb el qual podem topiar consisteix que no puguem determinar (si més no amb plenes garanties) quina és la norma o normes aplicables al cas, no per desconeixement del dret, sinó per certs problemes imputables al mateix sistema jurídic. Per exemple, pot donar-se el cas que el sistema presenti una *antinòmia* o contradicció normativa (que diversos preceptes regulin de manera diferent i incompatible la mateixa situació, de manera que, posem per cas, un determinat comportament resulti simultàniament permès i prohibit pel dret), o podem trobar-nos que hi ha una *llacuna normativa* (cap norma regula, si més no explícitament, el cas plantejat) i l'ordenament no ens ofereix de manera directa i clara una resposta per al cas.

En situacions com aquestes, tenim un problema a l'hora de determinar quines són les normes rellevants o aplicables al cas; en altres paraules, per a saber quina és la premissa normativa. En el nostre sistema, com en molts altres, els jutges tenen el deure jurídic de resoldre els casos que se'ls plantegen, de manera que d'alguna manera hauran de superar aquestes dificultats i suplir aquestes mancances, aportant les premisses normatives corresponents. Però com que l'ordenament no ofereix una resposta única i clara, la justificació de les premisses normatives triades dependrà de la solidesa de les raons que donen suport a la selecció d'aquestes premisses.

Malgrat que es tracta d'un defecte important, les antinòmies no són situacions tan excepcionals com es podria pensar, a causa de la gran quantitat de disposicions que contenen els sistemes jurídics i la seva gran complexitat. Per aquesta raó, disposem d'un conjunt de criteris per a intentar resoldre-les (triar entre les diferents alternatives incompatibles) que tenen una llarga tradició jurídica (cosa que mostra que són situacions relativament habituals). Entre aquests criteris, en destacarem els tres següents:

a) El **criteri jeràrquic** (*lex superior derogat legi inferiori*). D'acord amb aquest criteri, si les normes en conflicte deriven de disposicions de diferent rang jeràrquic (per exemple, constitució i llei ordinària, o llei i reglament), prevaldrà la norma de més rang o jerarquia.

Referència bibliogràfica

El tema dels criteris per a la resolució d'antinòmies és més complex del que usualment se suposa, ja que apareixen barrejades qüestions relatives a la validesa i qüestions relatives a l'aplicabilitat de les normes jurídiques. Per a una anàlisi més detallada d'aquest tema es pot consultar:

D. Martínez Zorrilla (2015). «Conflictos normativos». A: J. L. Fabra Zamora; V. Rodríguez-Blanco (coords.). *Enciclopedia de filosofía del derecho y teoría jurídica* (vol. II, *Conceptos jurídicos fundamentales*, cap. 36, pàg. 1307-1347). Mèxic D. F.: UNAM.

b) El **criteri cronològic** (*lex posterior derogat legi priori*). D'acord amb aquest criteri, si les disposicions en conflicte han estat promulgades en diferents moments temporals, prevaldrà la més recent en el temps. Aquest criteri està estretament relacionat amb el mecanisme de la derogació en sentit estricte (derogació tàcita).

c) El **criteri d'especialitat** (*lex specialis derogat legi generali*). D'acord amb aquest criteri, si entre les normes en conflicte es pot plantejar una relació d'especialitat (una és més concreta o específica en relació amb l'altra, que és més genèrica), prevaldrà la norma més concreta (norma especial).

Si bé aquests criteris poden resultar útils en molts casos, malauradament no ens permeten resoldre tots els supòsits d'antinòmia. En primer lloc, podria ser que la contradicció es plantegés entre dues disposicions del mateix rang jeràrquic, aprovades en un mateix moment, i sense que entre les dues es pugui establir una relació d'especialitat. En aquests supòsits, per tant, no podríem utilitzar cap dels criteris esmentats. En segon lloc, com han posat en relleu autors com Norberto Bobbio (1909-2004), en certs casos l'aplicació de diferents criteris dona lloc a solucions contraposades (són les denominades «antinòmies de segon grau»).

Per exemple, quan d'acord amb el criteri jeràrquic hauria de prevaler la norma N_1 , mentre que d'acord amb el criteri cronològic prevaldria N_2 ; o bé, emprant un altre exemple, quan d'acord amb el criteri cronològic prevaldria N_1 , però d'acord amb el d'especialitat la solució seria l'oposada.

Aquests casos poden ser força problemàtics, ja que, si bé es podria dir amb caràcter general que el criteri jeràrquic preval sobre els altres (cronològic i d'especialitat), la relació entre aquests dos últims no és gaire clara, atès que si acudim a la jurisprudència, podem trobar tant sentències que donen prioritat al criteri d'especialitat davant del cronològic (preval la norma anterior i especial respecte a la posterior més general), com decisions de signe contrari (prioritat de la norma posterior general sobre l'anterior especial).

Pel que fa a les llacunes normatives (situacions de «buit legal»), per a la seva resolució se sol recórrer a certs tipus d'esquemes o arguments interpretatius, com l'analogia o l'argument *a sensu contrario*. A aquests ens referirem breument en abordar la qüestió de la interpretació jurídica.

2) Els problemes d'interpretació en sentit estricte

També pot donar-se el cas que, malgrat que, a primera vista, sigui possible identificar quin precepte o preceptes jurídics són els rellevants per al cas en qüestió, sorgeixin dubtes o pugui discutir-se sobre quina és la interpretació adequada d'aquest precepte o preceptes (entre diverses alternatives raonables i que donen lloc a conseqüències jurídiques diferents i incompatibles). Això pot ser degut a la mateixa redacció dels preceptes (problemes d'ambigüitat, vaguetat o indeterminació dels conceptes utilitzats, etc.), al seu encaix amb altres preceptes o àmbits de la regulació, a un canvi de les circumstàncies o del context respecte dels que eren en el moment de la seva aprovació, etc. Si gui com sigui, l'aspecte interpretatiu és de gran importància, ja que interpre-

tacions divergents poden donar lloc a respostes completament diferents a la qüestió que s'ha de resoldre. En aquests casos, de nou, és primordial la solidesa de les raons que donen suport a la premissa normativa triada.

Podem il·lustrar aquesta qüestió amb l'exemple de la interrupció de la prescripció de la responsabilitat penal. Si, des de la comissió de l'il·lícit penal, transcorre el termini legalment establert sense que hi hagi judici ni condemna, s'extingeix la responsabilitat penal i, per tant, l'infractor no podrà ser castigat penalment per aquests fets. No obstant això, determinats actes o fets fan que el termini de prescripció s'interrompi i torni a començar de zero. La interrupció de la prescripció es regula en l'article 132.2 del Codi penal, que estableix literalment que «la prescripció s'interromprà, i quedarà sense efecte el temps transcorregut, quan el procediment es dirigeixi contra el culpable, i començarà a córrer de nou el termini de la prescripció des que es paralitzi el procediment o s'acabi sense condemna».

Com es pot veure, aquest precepte es refereix, d'una manera molt vaga i indeterminada, al fet que «el procediment es dirigeixi contra el culpable», sense indicar quin tipus d'acte o resolució pot considerar-se, a aquests efectes, com una direcció del procediment contra aquesta persona. Això ha donat motiu a diferents interpretacions: segons la jurisprudència majoritària del Tribunal Suprem, n'hi ha prou de presentar una denúncia o querella contra el presumpte culpable (això ja implicaria que «el procediment es dirigeixi contra el culpable»), mentre que altres interpretacions, com l'assumida pel Tribunal Constitucional, entenen que, perquè el procediment es dirigeixi contra algú, és necessari que hi hagi algun tipus de decisió o resolució de l'òrgan judicial que posi en marxa el procés penal (l'admissió a tràmit d'una querella o l'obertura de diligències prèvies, per exemple). Aquestes diferències poden donar lloc a importants conseqüències, ja que pot passar (i de fet ha passat en alguns casos) que, d'acord amb una interpretació, un delictes ja estigui prescrit, mentre que d'acord amb una altra, s'hagi interromput la prescripció i, per tant, es pugui processar i condemnar l'acusat. Aquest seria el cas quan, en el moment d'interposar la denúncia, encara no hagués transcorregut totalment el termini de prescripció, però sí en el moment que l'òrgan judicial iniciés el procés. Les diferències en la interpretació determinaran, en conseqüència, fins i tot basant-nos exactament en els mateixos fets, si aquesta persona pot o no ser condemnada penalment.

1.3.2. Problemes vinculats a les premisses fàctiques

1) Els problemes de prova

Els problemes de prova afecten les premisses fàctiques i consisteixen en la impossibilitat d'establir, més enllà de tot dubte raonable (o, més exactament, més enllà del mínim de certesa exigida per la llei), que determinats fets s'han esdevingut (o no s'han esdevingut). Són, doncs, situacions en les quals existeix desconeixement o coneixement incomplet dels fets rellevants (o situacions en què, malgrat conèixer els fets del cas concret, aquests no poden acreditar-se jurídicament per no complir les mínimes condicions legals exigibles).

No obstant això, en moltes ocasions els problemes de prova no plantegen gaires dificultats des del punt de vista pragmàtic, ja que usualment els sistemes jurídics estableixen que, en els casos en què una afirmació no pugui considerar-se provada (per falta del nivell mínim de certesa exigida legalment), els fets l'ocurrència dels quals és dubtosa es consideren com a no ocorreguts, no en el sentit que es negui que van ocórrer, sinó en el sentit que no es pot utilitzar vàlidament com a premissa d'una decisió jurídica la que afirma uns fets no suficientment constatats. Això té la seva principal expressió en el conegut principi del dret penal *in dubio pro reo* o presumpció d'innocència. Per aquesta raó, en els supòsits en què alguna afirmació fàctica no hagi quedat prou constatada, el decisor ha d'actuar com si els fets no s'haguessin esdevingut.

2) Els problemes de qualificació

Els problemes de qualificació consisteixen en les dificultats que de vegades es plantegen en relació amb el fet de subsumir els fets del cas individual en el supòsit de fet de la norma, a causa de problemes lingüístics com la vaguetat i la textura oberta (que veurem en l'apartat corresponent d'aquest mateix mòdul). En aquests casos, el problema no és que hi hagi un coneixement defectuós dels fets, sinó que, malgrat conèixer perfectament l'ocorregut empíricament, hi ha dubtes sobre com qualificar jurídicament tals fets i, per tant, sobre si una determinada norma serà o no aplicable al cas.

Un exemple d'aquesta dificultat podria ser el següent: imaginem que una persona de tarannà bromista decideix gastar una broma a una altra persona, i finalment decideix esperar-la amagada a l'entrada de casa seva fins que arribi i clavar-li un ensurt quan aparegui. Però la víctima té el cor delicat (cosa que el bromista desconeix, d'altra banda) i, amb la impressió de l'esglai, té un atac de cor i mor. Encara que els fets es coneguin perfectament, pot sorgir el problema següent: s'ha de considerar que aquesta persona ha «matat» la seva víctima, en el sentit que aquests fets es poden subsumir en l'antecedent del delictes d'homicidi (article 138 del Codi penal)? La situació planteja dubtes. D'una banda, l'ensurt respon a una acció conscient i voluntària de l'agressor, i cal suposar que la víctima no s'hauria mort si no hagués patit l'acció del bromista. Això sembla que ens inclina a pensar que l'esglai ha causat la mort, i, per tant, que l'agressor ha matat la seva víctima. Però, d'altra banda, també sembla que el fet de clavar un ensurt no és un comportament del tipus adequat per a poder imputar a algú la mort d'una persona. Això és, la persona va morir per les seves especials circumstàncies de salut, però la mort no és imputable a l'esglai, perquè el fet de clavar un ensurt no és un comportament que pugui considerar-se adequat per a provocar la mort de les persones (principalment si se'n desconeix la malaltia), i així poder-los incloure en l'antecedent del delictes d'homicidi. En aquest sentit, no es pot dir que l'agressor hagi matat la seva víctima. En conclusió, no sembla que es pugui dir de manera concludent ni que l'agressor hagi matat la víctima ni que no l'hagi matada.

2. La interpretació del dret

«Interpretar» és un terme ambigu, utilitzat en molts contextos diferents. Es parla, per exemple, d'interpretar una obra de teatre, d'interpretar la reacció d'una persona en rebre certa notícia, d'interpretar fets històrics, d'interpretar certs documents, etc. No tots aquests sentits d'«interpretar» semblen relacionats directament amb el llenguatge (interpretació lingüística). La interpretació lingüística seria la relacionada amb la determinació del significat de certes expressions lingüístiques (orals o escrites); és a dir, què signifiquen aquestes expressions. Si ens centrem en la interpretació jurídica, sembla que ens estem referint a un tipus d'interpretació lingüística, principalment a la interpretació de certs textos dictats pel legislador (disposicions normatives).

Per això, en una primera aproximació, la interpretació jurídica seria la determinació del significat de les disposicions normatives del legislador, que és un pas previ per a la seva aplicació posterior.

No sempre es presta a la interpretació jurídica l'atenció que mereix o s'hi reconeix la importància que té en realitat. Ja hem tingut ocasió de comentar breument que la interpretació fa un paper molt destacat, atès que diferents interpretacions d'un mateix precepte (això és, diferents significats assignats a una mateixa expressió lingüística) poden tenir conseqüències jurídiques totalment diferents, fins i tot sobre la base d'uns mateixos fets.

Podem il·lustrar aquest punt amb alguns exemples. El Codi penal de 1995 regula, en els articles 248 i següents, el delictes d'estafa. A fi de poder sancionar penalment aquesta activitat, s'han de satisfer tots els requisits establerts en l'article 248.1: error, acte de disposició, perjudici patrimonial, etc. Un d'aquests elements és que hi hagi hagut, per part de l'estafador, «suficient engany», donant entenent que no serveix qualsevol tipus d'engany, per bast i simple que sigui, sinó que per a poder imposar una pena l'engany ha de ser de certa entitat (això és, mínimament sofisticat).

En relació amb aquest punt, hi ha dues interpretacions contraposades, que poden qualificar-se com la «interpretació objectiva» i la «interpretació subjectiva» de l'engany, respectivament. Els partidaris de la «interpretació objectiva» entenen que l'entitat de l'engany ha de tenir en compte el model de l'«home mitjà», és a dir, la persona corrent que no és experta ni especialista en la matèria sobre la qual s'ha produït l'engany. Per contra, els partidaris de la «interpretació subjectiva» consideren que l'engany s'ha de calibrar en funció de les circumstàncies de la víctima: així, si es tracta d'un especialista en la matèria, s'exigiria un nivell d'engany molt superior al que seria exigible si es tractés d'una persona no experta, perquè es parteix de la base que si algú és un expert, pot detectar més fàcilment el parany i l'engany és més difícil. Aquestes diferències no són només teòriques, sinó que tenen importants repercussions pràctiques: poden implicar que uns mateixos fets (per exemple, la venda d'un quadre que resulta que és una falsificació) siguin sancionats o que no ho siguin (i, per tant, que l'acusat vagi a la presó o no), en funció de la interpretació adoptada. En essència, es tracta que un mateix precepte pot expressar normes diferents i oferir solucions incompatibles a un mateix cas.

Un altre exemple, força comú, de la importància de la interpretació, és el que es produeix en molts dels casos en què el Tribunal Constitucional examina la constitucionalitat

d'algun precepte legal (o norma amb rang de llei, per a ser més estrictes). Tret d'algunes excepcions, normalment el precepte impugnat (un article d'una llei, per exemple) no és ni clarament inconstitucional ni clarament constitucional, sinó que dependrà de com s'interpretin els preceptes constitucionals i de com s'interpretin els preceptes legals que s'impugnen. Per això, pot passar que un precepte legal s'entengui com a contrari a la Constitució si s'interpreta de certa manera (ja sigui aquest precepte legal o la Constitució, o tots dos) i no es consideri inconstitucional sota una altra interpretació. Sigui com sigui, el més destacable és que en cap cas el que es discuteix és quines són les *paraules* del legislador o del constituent, sinó el *significat* d'aquestes paraules.

Per posar un exemple relativament recent, alguns juristes van posar en dubte que la reforma del Codi civil que va introduir la possibilitat del matrimoni entre persones del mateix sexe fos compatible amb l'article 32.1 de la Constitució, que estableix literalment: «L'home i la dona tenen dret a contreure matrimoni amb plena igualtat jurídica». Aquesta expressió admet, almenys, dues possibilitats d'interpretació: a) que l'home i la dona tenen dret a casar-se (entre ells; és a dir, un home amb una dona) amb plena igualtat de drets i obligacions; o b) que tant els homes com les dones tenen dret a casar-se (sense especificar amb qui, ja que això ho determinarà la regulació legal), i que ho han de poder fer amb plena igualtat de drets i deures. Segons la interpretació a), la regulació legal seria inconstitucional, mentre que no ho seria segons la interpretació b). Aquesta qüestió va ser resolta pel TC mitjançant la Sentència 198/2012, de 6 de novembre, en la qual es va decantar per la constitucionalitat del matrimoni entre les persones del mateix sexe.

Tenint en compte això darrer, és fàcil veure per què un filòsof del dret tan destacat com Hans Kelsen (1881-1973), quan escriu sobre la interpretació del dret en *la Teoria general del dret i de l'Estat* (1945), cita el següent passatge del bisbe Hoadly (1717):

Whoever hath an absolute authority to interpret any given or spoken laws, it is he who is truly the Law-giver to all intents and purposes, and not the person who first wrote or spoke them (Qui té una total autoritat per a interpretar qualssevol lleis orals o escrites és qui veritablement és el legislador per a totes les finalitats i propòsits, i no la persona que en primer lloc les va escriure o pronunciar).

2.1. Problemes del llenguatge: vaguetat, ambigüitat i càrrega emotiva

La major part dels problemes o dificultats a l'hora de determinar el significat de les expressions lingüístiques té a veure amb determinades característiques dels mateixos llenguatges naturals (entenen aquí «llenguatges naturals» en contraposició amb els «llenguatges artificials», com els de les matemàtiques, la lògica o els llenguatges de programació informàtica).

Normalment, utilitzem els llenguatges naturals, com el català, l'anglès o el francès, per exemple, per a comunicar-nos i argumentar. Generalment, aquests llenguatges compleixen les seves funcions satisfactòriament, però també cal assenyalar que es veuen afectats per certs problemes que poden donar lloc a algunes dificultats, la qual cosa ens impedeix saber amb exactitud o seguretat quin és el significat de certes expressions. Aquests problemes no obeeixen a un coneixement deficient del llenguatge, sinó a determinades característiques del llenguatge mateix. Entre aquestes, podem destacar les següents: la vaguetat, l'ambigüitat i la càrrega emotiva.

2.1.1. La vaguetat

La vaguetat és una característica dels *conceptes*, això és, del significat de les paraules, i no de les paraules pròpiament dites com a expressions o enunciats lingüístics.

Consisteix, en síntesi, en la relativa indeterminació dels límits d'un concepte (la connotació del terme), que ens impedeix determinar amb precisió si un objecte cau dins o fora de la seva denotació.

La denotació d'un terme és el conjunt d'objectes designats pel terme (per exemple, la denotació de *cadira* seria el conjunt de totes les cadires, això és, de tots els objectes que són qualificables com a «cadira»). Per la seva banda, la connotació de *cadira* estaria formada pel conjunt de propietats que fa que cert objecte sigui qualificable com a «cadira»: entre altres, que sigui un objecte apte per a asseure's, que estigui pensat per a una sola persona, etc.

Els noms propis designen un únic objecte i, per tant, estan mancats de vaguetat, ja que no es plantegen dubtes sobre si l'expressió s'aplica o no a un determinat objecte. Però la situació és diferent en els noms de classe, que designen conjunts d'objectes definits per certes propietats (com «cadira»). Molts filòsofs del llenguatge han destacat que, al costat del **nucli de certesa** d'un concepte, també hi ha una **zona de penombra** en la qual sorgeixen dubtes sobre l'aplicació o no d'aquest concepte a un objecte determinat.

Per exemple, així com no tenim cap dubte a l'hora de qualificar en Pau Gasol com a «alt», ni tampoc dubtem a excloure d'aquesta denotació un home que mesuri un metre i mig (són casos del nucli de certesa), hi ha altres casos en què podem tenir dubtes. És «alt» un home que faci 1,75 metres d'alçada? Quants cabells cal tenir per no ser «calb»? Quan deixa una persona de ser «jove»? Pot qualificar-se de «vermella» una tonalitat que tendeix cap a l'ataronjat o cap al porpra? Quants grans de sorra són necessaris per a formar un «munt»? Seria una «cadira» el tronc d'un arbre al bosc amb la grandària, l'altura i la forma adequada perquè una persona s'hi pogués asseure còmodament?

En alguns casos, la vaguetat és especialment intensa, fins al punt que la discussió o controvèrsia sobre el significat és central i forma part del mateix significat del terme, per exemple, en expressions com bé, perfecte, just, etc. Aquestes situacions se solen denominar *conceptes essencialment controvertits*. En el context jurídic tenim els anomenats conceptes jurídics indeterminats, com ara «raonable», «interès públic», «força major», «bon pare de família», «preu just», etc., en els quals el nivell de vaguetat és especialment destacable.

És possible tractar de limitar la vaguetat amb definicions que ofereixin més rigor i exactitud en la determinació dels significats. De fet, aquesta és l'estratègia habitual en l'àmbit dels llenguatges tècnics, com el jurídic. Els conceptes jurídics, elaborats per la mateixa legislació, la jurisprudència o la doctrina dels juristes, són, en general, molt més precisos que els que emprem en el llenguatge corrent. Amb tot, la vaguetat no és mai totalment suprimible, ja que, si més no teòricament, sempre poden sorgir noves situacions o casos que tornin a

plantejar-nos dubtes sobre la seva inclusió o no en l'àmbit d'un determinat concepte. Aquesta vaguetat potencial (i indeleble) dels conceptes és el que es coneix com a *textura oberta del llenguatge*.

Seguint un exemple usat pel filòsof Genaro R. Carrió, qualificariem com a «gat» un animal amb forma de gat però que mesurés 1,80 metres i pogués parlar? L'exemple ens pot semblar molt forçat o fantasiós, però això no ens ha de fer perdre de vista que sempre és possible que sorgeixin situacions que de nou ens tornin a plantejar el problema de la vaguetat. Pensem ara en un altre exemple, el de la paraula *llibre*. Segons el diccionari, «llibre» significa «conjunt de molts fulls de paper o un altre material semblant que, enquadernats, formen un volum». La definició sembla clara, però els avenços tecnològics provoquen l'aparició de noves situacions (per exemple, els «llibres electrònics») en què es plantegin dubtes sobre si aquestes poden o no qualificar-se adequadament com a «llibres». O pensem en els anomenats «cigarrets electrònics». Fins a quin punt són «cigarrets»? Està realment «fumant» qui fa ús d'aquests objectes?

2.1.2. L'ambigüitat

A diferència de la vaguetat, l'ambigüitat és un problema que afecta les paraules o expressions lingüístiques i no els conceptes. Consisteix que un mateix enunciat (paraula o oració) és susceptible d'expressar diversos significats diferents i incompatibles.

És possible diferenciar entre diferents tipus o categories d'ambigüitat. Una primera divisió bàsica seria la que diferencia entre l'**ambigüitat extracontextual** i l'**ambigüitat contextual**.

a) L'**ambigüitat extracontextual** és la que es produeix quan una determinada expressió té diferents significats al marge de qualsevol context (en el sentit que el context en el qual aquesta expressió s'insereix determina unívocament el significat).

Aquest és el cas de la simple polisèmia o de les paraules homònimes. Moltes paraules, com ara «cara», «gat», «lluna», «banc», etc., són ambigües en aquest sentit. Així, la paraula «cara» pot significar tant «rostre» o «faç» com «cadascuna de les superfícies d'un objecte» (per exemple, quan es parla de les cares d'una moneda). Però des del moment en què la paraula s'insereix en un determinat context, resulta clar quin és el significat de l'expressió. Si se'ns pregunta: «t'has rentat la cara?», sabem que s'estan referint al nostre rostre; si diem «vaig a donar menjar al gat», difícilment algú pensarà en un gat hidràulic; o si algú ens comenta «acabo de fer un ingrés al banc», sabem que es refereix a una entitat de crèdit i no a un objecte de la via pública per a asseure'ns.

b) L'**ambigüitat contextual**, per la seva banda, és la que es produeix quan una determinada expressió té diferents significats, fins i tot dins d'un context donat.

Aquest tipus de situacions solen donar-se quan els diferents significats estan relacionats entre si, o per raons sintàctiques (ambigüitat sintàctica), i, com és fàcil suposar, plantegen moltes més dificultats que l'ambigüitat extracontextual, ja que el context no ens permet determinar amb claredat quin és el significat d'entre tots els possibles.

Al seu torn, una paraula o expressió pot ser ambigua dins d'un context, ja sigui alternativament (*ambigüitat contextual alternativa*, de manera que o bé té el significat A o bé té el significat B, però només un dels dos), ja sigui de manera simultània (*ambigüitat contextual simultània o acumulativa*, en la qual l'expressió té diferents significats en un mateix context i alhora).

Un cas habitual d'ambigüitat contextual alternativa és el de l'ambigüitat *sintàctica*, en la qual els diferents significats possibles responen a l'estructura sintàctica de l'expressió, que permet ser entesa de maneres diferents (per exemple, en les oracions de relatiu):

L'enunciat «A la festa, hi van anar homes i dones elegants» es pot entendre com que a la festa hi van anar, d'una banda, homes, i, d'una altra, dones elegants, o que tant els homes com les dones que hi van acudir eren elegants. O, posant un altre exemple, si afirmem que «he venut els llibres i els discos que em van regalar», és possible entendre que he venut tant els llibres com els discos que em van regalar o que he venut els llibres, d'una banda, i els discos que em van regalar, d'una altra.

En l'àmbit jurídic, de vegades també es plantegen problemes d'ambigüitat sintàctica. En relació amb el règim econòmic matrimonial de guanys, l'article 1346.7 del Codi civil estableix: «Són privatius de cadascun dels cònjuges: (...) 7.è La roba i objectes d'ús personal que no siguin d'extraordinari valor». L'«extraordinari valor» es refereix només als objectes d'ús personal o també inclou la roba? Seria o no privatiu un car abric de pells?

Però no tots els casos d'ambigüitat contextual alternativa són casos d'ambigüitat sintàctica. Una expressió com «A i B estan casats» també és ambigua: es pot interpretar que A i B estan casats entre ells, o que A i B són persones casades (A amb C, i B amb D, per exemple). Un altre supòsit habitual és el de l'ambigüitat procés-producte: una mateixa expressió es pot referir a una activitat o al resultat d'aquesta activitat. Aquest és el cas, per exemple, de la mateixa paraula *interpretació*: es pot referir a l'activitat de determinar el significat d'una expressió lingüística o al resultat d'aquesta activitat (els significats pròpiament dits).

Finalment, també es poden donar casos d'ambigüitat contextual *simultània*, en què la pluralitat de significats es manifesta alhora. A diferència dels casos anteriors que hem vist, aquest tipus d'ambigüitat sol ser buscada expressament, i és pròpia del llenguatge del «doble sentit», o de contextos humorístics.

Certa publicació periodística té l'eslògan següent: «El primer diari que no es ven». Amb això es refereix, simultàniament, a dues coses: que es tracta d'una publicació gratuïta, per la qual no cal pagar, i, a més, que és una publicació independent, que no està al servei de certs interessos polítics i econòmics («no es ven» en aquest sentit, a diferència del que –suposadament– farien els altres).

2.1.3. La càrrega emotiva

És força habitual trobar expressions que, al costat del seu significat descriptiu, també expliquen amb una dimensió avaluadora o valorativa, que pot ser positiva o negativa i que resulta inseparable del significat de l'expressió. Aquesta dimensió valorativa és el que es denomina «càrrega emotiva».

Per exemple, dir que algú és «perseverant» no és el mateix que afirmar que és «obstinat», perquè la primera expressió sol implicar una valoració positiva, al contrari que la segona, malgrat que, en tots dos casos, ens referirem a una persona que manté el seu punt de vista o les seves conviccions o propòsits malgrat les circumstàncies o arguments en contra. De manera similar, no és igual qualificar algú d'«intuïtiu» o «espontani» que d'«irreflexiu» o «irracional», encara que, des d'un punt de vista descriptiu, afirmem bàsicament el mateix (persona que no guia el seu comportament d'acord amb la reflexió racional).

Convé ser conscient de l'impacte de la càrrega emotiva del llenguatge, i estar en guàrdia perquè aquesta sol ser una font de fal·làcies argumentatives. Així, quan es pretén defensar o promocionar alguna cosa, es tendeix a fer ús d'expressions amb una forta càrrega emotiva positiva, mentre que s'esdevé el contrari quan es tracta d'atacar o desprestigiar una posició, decisió, punt de vista, teoria, etc. N'hi ha prou d'imaginar la gran diferència que, en el context d'una discussió sobre qui contractar per a un lloc de treball entre els diferents candidats, algú qualifiqui un aspirant d'«intuïtiu i perseverant» en lloc d'«irreflexiu i obstinat».

Un cas curiós de càrrega emotiva és la que acompanya la noció de «democràcia». Avui dia és innegable que aquesta paraula té una fortíssima càrrega emotiva positiva, fins al punt que molts dirigents polítics de règims que difícilment podrien qualificar-se de democràtics (no satisfan la regla de la majoria, els drets individuals i polítics bàsics, la separació de poders, la supremacia de la llei, etc.) s'esforcen a presentar-los com a «democràtics», per a obtenir així la legitimitat i el prestigi que s'hi associen. Històricament, però, les coses eren molt diferents, ja que durant segles la democràcia es va concebre com un exemple de mal sistema polític (és el que passa, per exemple, en el pensament de Plató, per a qui ocupa el penúltim lloc, només per davant de la tirania; o en el d'Aristòtil, per a qui era una forma degenerada de la república) i, per tant, qualificar un sistema polític com a «democràtic» era criticar-lo i desprestigiar-lo. Durant la revolució americana, els crítics afirmaven que el nou model proposat era una «democràcia», i davant d'això els seus partidaris es defensaven sostenint que no es tractava d'una democràcia, sinó d'una cosa molt millor que una democràcia. Amb el pas del temps, han resultat obvis els canvis produïts en aquest punt.

2.2. Tipus d'interpretació jurídica

En l'àmbit de la interpretació jurídica, una vegada vistes les qüestions generals anteriors, és possible fer diverses classificacions. Únicament centrarem la nostra atenció en dues: d'una banda, la que té en compte qui és el subjecte que duu a terme la interpretació, i, d'altra banda, la que té en compte la tècnica interpretativa utilitzada.

2.2.1. Tipus d'interpretació en funció de l'intendent

És habitual atribuir un nom o denominació diferent a la interpretació feta d'un precepte normatiu en funció de qui és l'intendent que la duu a terme. En aquest sentit, les categories més habituals són les següents: interpretació autèntica, interpretació oficial, interpretació judicial, interpretació doctrinal i interpretació operativa o estratègica.

1) La **interpretació autèntica** és la que fa la mateixa autoritat que ha dictat la disposició normativa que és objecte d'interpretació (per exemple, quan el legislador dicta una llei interpretativa d'una altra llei).

2) La **interpretació oficial** és la que fa una autoritat pública (òrgans de l'Estat, en sentit ampli) en l'exercici de les seves funcions. Per exemple, és el cas de les circulars dictades per la Direcció General de Tributs sobre com interpretar certs preceptes de la Llei de l'impost sobre la renda de les persones físiques. Per a diferenciar-la de la interpretació autèntica, la interpretació oficial se sol restringir als casos en què l'intendent no és el mateix òrgan que va dictar la disposició interpretada.

3) La **interpretació judicial**, com el seu nom suggereix, és la que fan els òrgans jurisdiccionals en la seva activitat d'aplicació del dret. Aquesta és, possiblement, la de més rellevància de cara a la determinació de la resposta del cas plantejat (si més no això és així en els casos decidits en seu judicial).

4) La **interpretació doctrinal** és la que fan els juristes en la seva activitat teòrica de descripció i sistematització del dret (per exemple, en forma de llibres i articles jurídics). La rellevància i l'impacte d'aquest tipus d'interpretació depèn del prestigi de l'autor i de les raons ofertes en suport de les interpretacions proposades.

5) La **interpretació operativa o estratègica** és la que utilitzen els advocats o assessors jurídics de les parts, i òbviament està guiada sobretot pels interessos de la part que defensada, encara que això no significa que no puguin oferir raons sòlides en suport de les interpretacions proposades.

2.2.2. Tipus d'interpretació en funció de les tècniques interpretatives

Si més no en teoria, l'intendent no fa la seva tasca de la manera que lliurement li vingui de gust, sense seguir cap guia o pauta, sinó que s'ajusta a cert tipus de tècniques, esquemes argumentatius o conjunts de regles amb una llarga tradició jurídica, i que, també teòricament, limiten el conjunt d'interpretacions possibles o admissibles.

Fins i tot el mateix dret positiu se sol referir als criteris o tècniques interpretatius, com passa, en el cas espanyol, amb l'article 3.1. del Codi civil, que estableix: «Les normes s'interpretaran segons el sentit propi de les seves paraules, en relació amb el context, els antecedents històrics i legislatius, i la realitat social del temps en el qual han de ser aplicades, d'acord fonamentalment amb l'esperit i finalitat d'aquelles».

Aquest precepte enumera un conjunt de criteris o tècniques interpretatius (les que es coneixen com a interpretació literal, sistemàtica, històrica, etc.), però ni molt menys resol els problemes o les dificultats que es plantegen en seua interpretativa. Es continuen plantejant molts interrogants, fonamentalment pel fet que el mateix article 3.1 és al seu torn una disposició normativa, susceptible de ser interpretada de diverses maneres: és la interpretació literal un límit absolut o són admissibles interpretacions que sobrepassin les fronteres dels seus significats lingüístics? S'ha d'entendre que l'enumeració és exhaustiva o també són admissibles altres tècniques no enumerades? Es planteja una relació jeràrquica entre aquestes o totes les tècniques estan en un mateix nivell? Si és aquest últim cas, què passa si els resultats d'aplicar diferents tècniques interpretatives són incompatibles? Quina interpretació és la que hauria de ser triada?

Segons el professor genovès Riccardo Guastini, és possible traçar una primera gran divisió entre les tècniques interpretatives, diferenciant entre la **interpretació literal**, d'una banda, i la **interpretació correctora**, d'una altra. Aquesta classificació, com apunta l'autor, és conjuntament exhaustiva (tota interpretació és o bé literal o bé correctora, sense que hi pugui haver cap més possibilitat), i mútuament exclouent (si una interpretació és literal, llavors no és correctora, i viceversa). No obstant això, les categories són un xic imprecises perquè la mateixa naturalesa del llenguatge (vaguetat, ambigüitat, etc.) fa que no sigui possible traçar una frontera clara entre el que és una interpretació literal i el que ja és una interpretació correctora.

La **interpretació literal** (o declarativa) seria la que s'ajusta al significat lingüístic de l'expressió interpretada, segons la pràctica habitual de la comunitat lingüística de què es tracti (en aquest cas, la comunitat dels juristes).

Seria, per tant, la interpretació que «s'ajusta a les paraules» del legislador a l'hora d'atribuir un significat a la disposició normativa, tal com aquestes s'entenen en un context jurídic, o, en paraules de l'article 3.1. del Codi civil, la interpretació que es faci «segons el sentit propi de les seves paraules».

Referència bibliogràfica

R. Guastini (2003). *Estudios sobre la interpretación jurídica* (pàg. 25 i seg.). Mèxic D. F.: Porrúa.

En contrast, la **interpretació correctora** seria la que s'aparta de la interpretació literal (dit altrament, la que atribueix un significat diferent del que resulta de les estrictes paraules del legislador o de l'autoritat normativa).

Al seu torn, la interpretació correctora pot ser o bé **extensiva** o bé **restrictiva**. Una interpretació *correctora extensiva*, com el seu nom suggereix, és la que «estén» o amplia l'àmbit d'aplicació de la norma i la fa aplicable a casos que, d'acord amb una interpretació literal, quedarien exclosos del seu àmbit d'aplicació.

Un exemple (hipotètic) d'interpretació correctora extensiva seria que davant de la disposició «Prohibit l'accés de vehicles de motor al parc» un intèrpret sostingués, amb algun argument (com ara que la finalitat de la norma és garantir la tranquil·litat i la seguretat al parc), que s'ha d'entendre que tampoc no hi poden accedir les bicicletes. El sentit literal de «vehicles de motor», tant en el llenguatge comú com en l'àmbit jurídic, exclou les bicicletes, per la qual cosa, segons una interpretació literal, les bicicletes no estarien afectades per la prohibició. Però amb la interpretació oferta s'amplia l'àmbit d'aplicació, la qual cosa afecta a un supòsit (les bicicletes) que altrament quedaria exclòs.

En contrast, la interpretació *correctora restrictiva* és la que restringeix o limita l'àmbit d'aplicació de la norma, en comparació d'una interpretació literal. Això implica, per tant, que supòsits que en principi quedarien afectats per la norma resulten, gràcies a la interpretació proposada, exclosos del seu àmbit d'aplicació.

Suposem ara que la disposició estableix «Prohibida l'entrada de gossos al parc», però que algun intèrpret suggereix (o imposa, si es tracta d'una autoritat, com un jutge) que aquesta disposició s'ha d'interpretar de manera que exclou els gossos que vagin convenientment lligats amb una corretja i proveïts de morrió. És a dir, alguns casos que quedarien inclosos en l'àmbit d'aplicació de la norma segons una interpretació literal (la classe «gossos proveïts de corretja i morrió» està clarament inclosa en la classe «gossos») són exclosos, per via interpretativa, del seu àmbit d'aplicació.

Tanmateix, cal tenir en compte que quan parlem d'«interpretació literal», no necessàriament estem afirmant que existeixi sempre una *única* interpretació literal. Els problemes del llenguatge que coneixem (vaguetat i textura oberta, ambigüitat, càrrega emotiva) provoquen que sovint sigui possible atribuir diferents significats a un mateix text sense sortir de la seva literalitat. Per aquesta raó, algunes de les tècniques interpretatives que veurem a continuació poden ser emprades precisament per a triar o privilegiar una determinada interpretació d'entre les diferents interpretacions literals possibles. És a dir, no necessàriament aquestes tècniques s'han de veure com a mecanismes per a justificar o proposar interpretacions correctores.

Seguint en la mateixa línia, normalment cadascuna d'aquestes diferents tècniques no està necessàriament o conceptualment lligada a un tipus concret d'interpretació, sinó que poden ser utilitzades, segons les circumstàncies, o bé per a justificar interpretacions de diferent tipus (correctora extensiva, correctora restrictiva), o bé per a triar entre diferents possibilitats d'interpretació li-

teral. A més, algunes tècniques, més que anar dirigides a oferir una interpretació de la disposició normativa són més aviat instruments argumentatius per a evitar o resoldre problemes del sistema, com ara llacunes o contradiccions normatives.

Finalment, convé destacar que, ben sovint, l'ús de diferents tècniques interpretatives pot donar lloc a diferents interpretacions incompatibles i, en aquests casos, normalment, no existeix una clara ordenació o jerarquia entre les diferents tècniques.

A continuació, veurem breument i de manera individualitzada algunes de les tècniques interpretatives més habituals:

- 1) l'argument sistemàtic
- 2) l'argument històric
- 3) l'argument teleològic
- 4) l'argument psicològic
- 5) l'argument sociològic
- 6) l'argument apagògic o reducció a l'absurd
- 7) l'argument *a fortiori*
- 8) l'argument analògic
- 9) l'argument *a sensu contrario*

Com comprovarem, encara que es tracta de categories fàcilment distingibles des del punt de vista conceptual o teòric, en la seva aplicació sovint ja no és tan senzill distingir-les, de manera que és possible que un mateix argument o raonament es pugui entendre com una aplicació de més d'una d'aquestes tècniques.

1) L'argument sistemàtic

Sota aquest títol s'aglutinen diverses tècniques d'interpretació que tenen en comú la idea que una disposició normativa no s'ha d'interpretar aïlladament, sinó en relació o connexió amb altres disposicions, ja que el dret és un *sistema* (s'assimila aquest concepte a la idea d'un conjunt ordenat d'elements al qual se solen atribuir les propietats de la coherència i la completeness). Per tant, a l'hora de determinar o atribuir un significat cal tenir en compte el que estableixen altres elements del sistema.

Poden diferenciar-se almenys dues modalitats de l'«argument sistemàtic»: l'argument *a cohaerentia* i l'argument *sedes materiae*.

a) L'argument o raonament *a cohaerentia* estableix que una disposició normativa s'ha d'interpretar de manera que resulti coherent (és a dir, no contradictòria) amb altres normes jurídiques del sistema (o, més exactament, amb les interpretacions d'altres disposicions normatives de l'autoritat). Per aquesta raó, davant de diversos significats possibles, essent-ne un o diversos contradictoris amb altres preceptes, mentre que un altre o uns altres no en són, s'ha d'optar per la interpretació que no resulti contradictòria. Es tracta, com a mínim la majoria de vegades, d'una interpretació correctora, ja que a partir d'una interpretació literal s'arribaria a una contradicció.

Suposem que tenim dues disposicions, que anomenarem D_1 i D_2 . D_1 estableix: «Es prohibeix fumar en la totalitat de les instal·lacions esportives», mentre que D_2 disposa textualment: «Està permès fumar en els bars i restaurants de les instal·lacions esportives, sempre que tinguin una superfície mínima de 100 m^2 i zones físicament separades per a fumadors i no fumadors». D'acord amb una interpretació literal dels preceptes, es produiria una antinòmia o contradicció normativa, ja que en els bars i restaurants de les zones esportives (que compleixin certes condicions) fumar estaria simultàniament prohibit i permès, segons la norma que es considerés. En virtut d'una interpretació *a cohaerentia*, podria sostenir-se que D_1 s'ha d'interpretar com que es prohibeix fumar a les instal·lacions esportives, *excepte* als bars i restaurants que compleixin els requisits establerts per D_2 . D'aquesta manera, en entendre que un precepte és una excepció a una altra norma general, es preserva la coherència del sistema.

Un exemple o manifestació especialment rellevant d'argument *a cohaerentia* és el de l'anomenada *interpretació de conformitat*. Com sabem, en els sistemes constitucionals actuals com el nostre, les normes constitucionals tenen un rang superior al de les normes legals (normes amb rang de llei), per la qual cosa una condició per a la validesa de les normes legals és que no resultin incompatibles amb la Constitució. Hi ha vegades que es planteja el dubte de si cert precepte legal és o no inconstitucional, i pot passar que, interpretat de certa manera, resulti compatible amb la Constitució però que no ho sigui segons una altra interpretació (no hauríem d'oblidar, tanmateix, que la constitucionalitat o la inconstitucionalitat no dependrà únicament de com s'interpreti el

precepte legal, sinó també de com s'interpreten els preceptes constitucionals). En situacions d'aquesta mena, el que es fa és triar la interpretació que resulta compatible amb la Constitució; això és, se'n fa una interpretació de conformitat amb la Constitució.

En molts dels supòsits que arriben al Tribunal Constitucional per a l'examen de la constitucionalitat d'un o diversos preceptes legals, aquest opta, sempre que sigui possible, per dictar una *sentència interpretativa*, en la qual estableix que el precepte en qüestió és compatible amb la Constitució, sempre que sigui interpretat de certa manera. Això implica, en virtut de la posició que ocupa aquest tribunal en el nostre esquema institucional, que la resta d'òrgans jurídics haurà d'utilitzar aquesta interpretació del precepte o, com a mínim, evitar la interpretació o interpretacions que el Tribunal ha considerat contràries a la Constitució.

b) L'argument *sedes materiae* consisteix a sostenir que, a l'hora d'interpretar una disposició, s'ha de tenir en compte el context o marc normatiu en què aquesta es troba. Aquest «context normatiu» pot variar molt, de manera que pot ser molt limitat (per exemple, la secció concreta del capítol concret de la llei en el qual es troba el precepte), o considerablement ampli (per exemple, la branca de l'ordenament de què es tracti).

Un exemple seria el dels diferents significats de «funcionari públic», segons la branca de l'ordenament jurídic que considerem. El concepte és originari del dret administratiu i fa referència a un estatut jurídic molt determinat i rigorosament regulat de certs treballadors públics. Si, en canvi, ens movem en l'àmbit del dret penal, el concepte de funcionari públic és diferent (i molt més ampli), ja que no es limita als individus que tenen la condició jurídica formal de «funcionari» segons les normes del dret administratiu, sinó que, segons l'article 24.2 del CP, engloba qualsevol persona (funcionari en sentit administratiu, treballador públic amb règim laboral, càrrecs electes, etc.) que «exerceixi funcions públiques». Per aquesta raó, quan la llei penal fa referència a delictes comesos per «funcionaris», s'entén que aquest concepte no es limita als funcionaris en el sentit formal administratiu.

2) L'argument històric

L'anomenat «argument històric» és un esquema de raonament segons el qual les disposicions jurídiques s'han d'interpretar d'acord amb la tradició jurídica, això és, d'acord amb com s'han entès històricament els diferents conceptes i institucions jurídiques.

Es tracta, per tant, d'un argument de tipus conservador que intenta mantenir la continuïtat de la tradició jurídica a l'hora d'interpretar els preceptes normatius. En aquest sentit, es pot oposar a l'«argument sociològic», que veurem més endavant, i que sosté que la interpretació s'ha de guiar segons el context social i els canvis socials i culturals propis del moment en el qual el precepte s'ha d'aplicar. Aquest tipus d'argument també estaria a la base del recurs al precedent o a la jurisprudència com a criteri per a determinar la interpretació (s'interpreten els preceptes tal com ha anat fent tradicionalment la jurisprudència en decisions anteriors).

Utilitzant novament un exemple que ha aparegut abans, el de l'article 32.1 de la Constitució sobre el matrimoni, sembla força evident que la interpretació tradicional de «matrimoni» és la que fa referència exclusiva al matrimoni monogàmic i heterosexual, per la qual cosa, d'acord amb aquesta tradició, qualsevol altra forma de matrimoni quedaria exclosa. De fet, un dels arguments principals dels sectors que es van oposar a la reforma legislativa que va introduir la figura del matrimoni entre persones del mateix sexe era que aquesta unió no podia considerar-se pròpiament com un «matrimoni». Si l'argument es limita a indicar que aquesta no és la interpretació que tradicionalment o històricament s'ha fet de «matrimoni», llavors difícilment pot negar-se aquest aspecte, però es manté la qüestió de per què s'hauria de privilegiar aquesta interpretació tradicional davant d'una altra de més acordada amb l'evolució social i cultural de la nostra comunitat.

Però no necessàriament tota interpretació històrica comporta una restricció de drets o llibertats: es podria recórrer, per exemple, a l'argument històric per a sostenir que determinades limitacions de drets i llibertats imposades en nom de la «lluita contra el terrorisme global» són inconstitucionals, ja que resulten incompatibles amb el que tradicionalment s'ha entès que abasten i protegeixen aquests drets i llibertats (dret a la intimitat, secret de les comunicacions, etc.).

En qualsevol cas, aquest tipus d'argument interpretatiu presenta importants problemes. D'una banda, sembla que concep la tradició jurídica com una cosa totalment homogènia, gairebé monolítica, quan en la majoria de les qüestions existeixen i han existit històricament controvèrsies, diferents línies jurisprudencials o doctrinals, evolucions, etc., i, d'altra banda, fins a on s'ha de retrotraure aquesta apel·lació a la tradició? És possible, per exemple, basar-se en una tradició o en antecedents propis d'un anterior règim predemocràtic per a interpretar lleis aprovades per un parlament democràtic? És possible fins i tot anar més enllà i apel·lar al dret romà?

3) L'argument teleològic

L'argument teleològic (del grec *télos*, finalitat) consisteix a atendre l'«esperit», la «finalitat», els «objectius», etc. de la llei a l'hora de determinar el significat de les seves disposicions.

Pot considerar-se que aquest és un dels arguments explícitament reconeguts per l'article 3.1. del Codi civil, que estableix que la interpretació de les lleis es farà «atenent fonamentalment l'esperit i la finalitat d'aquelles».

Se sol entendre aquest «esperit», «objectius», «propòsit» o «finalitat» en termes objectius; això és, com el propòsit o la finalitat de la llei i no del legislador o autoritat concreta que va dictar la disposició. Això ja ens planteja un primer problema important, que consisteix que, en sentit estricte, només poden atribuir-se finalitats o objectius a subjectes proveïts de voluntat, no a objectes. Per aquesta raó, només pot parlar-se de la finalitat o objectius de la llei en sentit metafòric, en una metàfora que, d'altra banda, resulta bastant fosca.

Aquest tipus d'argument és un dels que més clarament donen lloc a una interpretació correctora: generalment, es recorre a l'argument teleològic per a interpretar una disposició en termes diferents dels que resulten d'una estricta interpretació literal, aduint que aquesta interpretació correctora, malgrat que s'allunya de la seva literalitat, s'ajusta millor a l'«esperit» de la llei. Aquesta interpretació correctora pot ser restrictiva o extensiva, segons els casos.

Per exemple, suposem que hi ha una disposició que estableix: «No s'admetrà l'entrada de gossos o altres animals domèstics en els restaurants i altres recintes on se serveixi menjar». Si considerem el supòsit d'una persona invident que va guiada per un gos pigall, a partir d'una interpretació literal, resulta clar que no podrà entrar amb el seu gos en un restaurant, ja que un gos pigall és clarament un gos (se subsumeix en el supòsit de fet de la norma). Algú podria sostenir, tanmateix, que l'esperit o la finalitat del precepte no és crear impediments o dificultats als invidents, sinó únicament ajudar a millorar les condicions sanitàries dels recintes on se serveix menjar, per la qual cosa hi hauria una excepció per al cas dels gossos pigalls. Aquesta interpretació, que molts considerarien raonable, s'aparta del significat literal, i estableix una interpretació correctora restrictiva (exclou del camp d'aplicació de la norma supòsits que estarien inclosos amb una interpretació literal).

En altres casos, el resultat pot ser el contrari, el d'una interpretació correctora extensiva. Això ha estat així en un nombre força considerable de decisions del Tribunal Constitucional relatives a requisits formals exigits per les lleis processals. La tònica general en aquestes sentències ha estat que una interpretació excessivament rigorosa o estricta (és a dir, literal) dels preceptes processals relatius a qüestions o requisits formals per a exercir accions, interposar recursos, etc. (com els que estableixen terminis o la documentació que cal aportar) resulta incompatible amb la finalitat d'aquestes normes, destinades a establir mecanismes que permetin o facilitin la defensa o protecció de drets i interessos de les persones per mitjà de l'accés als tribunals.

4) L'argument psicològic

L'argument psicològic o de la voluntat del legislador consisteix a intentar fonamentar la interpretació de la disposició en el que pretenia o entenia l'autoritat concreta que la va dictar.

S'oposa així a l'argument teleològic en la mesura en què aquí el rellevant no és la «voluntat de la llei», entesa com una cosa objectiva i abstracta, sinó la voluntat de l'autoritat que la va elaborar. Seria, doncs, un intent de descobrir el contingut d'una hipotètica «interpretació autèntica» del text.

Aquest argument pot resultar persuasiu, perquè es presenta com el més respectuós amb el legislador, el que més se sotmet a la seva autoritat i el que menys marge de maniobra deixa a la tasca «creativa» dels jutges i altres intèrprets. Amb tot, presenta importants problemes, tant des d'una perspectiva epistemològica (de coneixement) com justificativa.

a) Des d'una perspectiva epistemològica, el principal problema evident és el de descobrir quina és aquesta suposada «voluntat del legislador». De vegades poden resultar útils alguns elements com els preàmbuls o les exposicions de motius, els treballs preparatoris (projectes i avantprojectes) o les discussions

parlamentàries, però en la majoria dels casos, sobretot si es tracta de normes antigues, és extremament difícil arribar a conèixer aquesta «voluntat del legislador».

D'altra banda, aquest esquema de raonament concep aquesta «voluntat» com quelcom unitari i perfectament coherent, quan en general les disposicions jurídiques són l'expressió d'un procés en el qual participen molts individus (òrgans col·legiats, com un parlament o un consell de ministres) que no necessàriament han d'interpretar de la mateixa manera el text que s'està aprovant.

En un parlament, per exemple, les opinions i voluntats dels seus membres poden ser molt disperses; no han d'entendre necessàriament un mateix precepte d'una mateixa manera, i és possible que simplement molts dels seus membres actuïn sota la disciplina de vot dels partits polítics, per la qual cosa la seva voluntat o opinió individual serà irrellevant. És més, no és pas infreqüent el cas en què els diferents grups parlamentaris es posen d'acord precisament a aprovar un determinat *text* prou indeterminat o flexible per a permetre'n diferents interpretacions que puguin compatibilitzar-se amb les orientacions polítiques respectives. Un exemple paradigmàtic va ser el consens aconseguit per a l'aprovació de l'actual Constitució espanyola de 1978.

b) A més, aquest argument resulta problemàtic des de la perspectiva de la seva justificació. Fins i tot en la hipòtesi que aquesta «voluntat del legislador» fos determinable i clara, es plantejaria la qüestió de per què s'hauria d'optar per una interpretació psicològica amb preferència sobre altres interpretacions possibles.

En les últimes dècades, a Estats Units ha anat adquirint notable força un corrent de pensament jurídic conegut com a «originalisme» (*originalism*), que sosté fonamentalment que la Constitució americana s'ha d'interpretar d'acord amb el que en pensaven els autors, a la fi del segle XVIII. Partint d'aquesta base, és clar que la prohibició constitucional d'aplicar «penes cruels i inusuals» (vuitena esmena) no exclou la pena de mort, ja que a la fi del segle XVIII aquesta no era vista com una pena cruel, ni per descomptat inusual. També resulta clara la diferència de criteri en temes com l'esclavitud, la discriminació racial o el tracte a la dona. La qüestió clau és per què cal considerar que les opinions d'aquestes persones han de prevaler sobre altres consideracions, cosa que dona lloc a una «tirania dels morts sobre els vius» que difícilment pot ser compatible amb la democràcia.

5) L'argument sociològic

L'argument sociològic és el que proposa que la determinació o atribució de significat a les disposicions normatives ha d'anar guiada fonamentalment per la realitat social o el context històric del moment en què s'han d'aplicar les normes.

És, per tant, un criteri que advoca per una interpretació «dinàmica» dels preceptes legals, que permet canvis en la interpretació per a adequar-se al context, les circumstàncies o les exigències socials i culturals canviants.

En aquest sentit, s'oposaria a l'argument històric i al psicològic, partidaris de l'estabilitat en la interpretació i en la preeminència de la tradició o el passat. La majoria dels autors entén, d'altra banda, que aquest criteri apareix recollit en l'article 3.1 del Codi civil, quan aquest fa referència a «la realitat del temps en què han de ser aplicades» les normes.

Aquest esquema argumentatiu pot donar lloc a interpretacions tant extensives com restrictives, segons els casos (o simplement a interpretacions diferents que incloguin supòsits que abans quedaven exclosos i excloguin situacions que abans quedaven incloses). Com a exemple de la primera possibilitat, podem referir-nos al cas, que ja hem vist abans, de l'article 32 de la Constitució, relatiu al matrimoni. Si ens baséssim en una interpretació històrica o en una suposada «voluntat del legislador» (argument psicològic), molt probablement conclouríem que el precepte, quan diu que «l'home i la dona tenen dret a contreure matrimoni», es refereix exclusivament al matrimoni monogàmic heterosexual. En un context social i cultural com l'actual, amb els canvis que ha sofert la nostra societat en les últimes dècades, no hi ha cap raó per entendre que l'article 32 s'hagi d'interpretar en el sentit que exclou els matrimonis homosexuals. I seguint amb el mateix esquema, en un hipotètic futur els canvis socials podrien arribar a comportar que deixés de tenir sentit la concepció del matrimoni com una figura estrictament monogàmica. En qualsevol cas, una interpretació sociològica dona lloc a una ampliació dels supòsits que queden coberts per la disposició (matrimonis homosexuals), en comparació d'un altre tipus d'interpretació més «conservadora».

Un possible exemple de la possibilitat contrària podria ser el de la interpretació de termes com «pornogràfic» o «obscè» (recollits en els articles 185 i 186 del Codi penal), que ben probablement seria més restringida que en dècades anteriors (pensem, per exemple, en mostres públiques d'afecte entre persones homosexuals, que fa uns anys haurien estat qualificades d'obscenes).

6) L'argument apagògic

L'argument apagògic, també conegut com a «reducció a l'absurd», es caracteritza sobretot pel fet de ser un argument negatiu o indirecte: en lloc d'oferir raons o suports directes a favor d'una determinada tesi (una interpretació determinada d'una disposició normativa, en el nostre cas), mostra que una altra tesi diferent o incompatible és rebutjable per donar lloc a conseqüències o resultats «absurds». D'aquesta manera, en rebutjar una tesi o punt de vista contrari, es defensa indirectament la tesi o punt de vista propi.

Originalment, es tracta d'un mecanisme que s'utilitza en l'àmbit de la lògica per a comprovar la correcció formal (validesa lògica) d'un raonament deductiu. En l'àmbit de la interpretació jurídica, però, s'utilitza una noció d'«absurd» molt més laxa, que no es limita exclusivament a la inconsistència o contradicció lògica. Una interpretació pot resultar «absurda», entre altres motius, per-

què dona com a resultat una norma incompatible amb una altra norma de rang superior, o considerada com a injusta, irrealitzable o irracional des del punt de vista econòmic, etc. En aquest cas, aquest resultat es manifesta com una raó per a rebutjar aquesta possibilitat interpretativa, i indirectament per a acceptar la proposta alternativa que té el suport de l'interpret.

La majoria de països tenen una o diverses figures penals relacionades amb el concepte històric de «lesa majestat», ja encunyat pel dret romà, i que en termes més moderns sol denominar-se «alta traïció» o «rebel·lió». Es tracta de comportaments que posen seriosament en perill la supervivència mateixa de l'estat i del seu ordre constitucional, i que porten aparellades condemnes molt severes (tradicionalment, la pena de mort o la cadena perpètua). En la seva configuració actual, als països democràtics, per a poder apreciar aquest delictes se sol exigir que hi hagi hagut violència. Ara bé, la «violència» és un concepte que permet una gran gradació, perquè aquesta es pot exercir en diferents nivells d'intensitat, des de, per exemple, el simple tall d'un carrer o cremar un contenidor fins a l'ús d'armament militar en una insurrecció armada (com sol passar en els cops militars). La determinació del nivell de violència exigida és, per tant, una qüestió de gran importància, perquè pot determinar si uns mateixos fets poden considerar-se o no com un delictes d'alta traïció.

Una possibilitat és interpretar el concepte de «violència» exigint un nivell de coacció o de força física tal que sigui capaç de «doblegar l'estat», és a dir, de superar la capacitat d'aquest per a neutralitzar o contrarestar la insurrecció. Però és fàcil veure que aquesta interpretació no resulta adequada, ja que si s'entén d'aquesta manera, s'arriba a la conclusió que la norma resulta conceptualment inaplicable, la qual cosa és absurda des del punt de vista jurídic (no té sentit dictar normes que siguin inaplicables en qualsevol circumstància). En efecte, si s'exigeix un nivell de violència tan alt que pugui doblegar l'estat, per definició tots els intents de cop d'estat que no triomfin no compliran aquesta condició, ja que no han estat capaços de doblegar l'estat, com demostra el seu fracàs. I si la violència utilitzada ha estat prou intensa per a doblegar a l'estat, significarà que el cop ha triomfat, de manera que es produirà un canvi de règim constitucional i no s'aplicarà la sanció penal (en tot cas el nou règim castigaria com a «traïdors» els qui s'haguessin mantingut fidels a la legalitat vigent, com va passar després de la victòria de Franco). És a dir, passi el que passi, no seria possible aplicar el delictes d'alta traïció, la qual cosa mostra que la interpretació és rebutjable per absurda.

Malgrat que és fàcil detectar-ho –però igualment convé destacar-ho–, l'argument apagògic resulta bastant feble si és l'únic que s'utilitza en suport de la interpretació proposada, ja que no ofereix cap argument a favor d'aquesta, sinó tan sols en contra d'una altra alternativa possible. Per això, sempre és aconsellable que vagi acompanyat d'algun altre argument o tècnica interpretativa que ofereixi un suport directe a la proposta plantejada.

7) L'argument *a fortiori*

Estrictament parlant, l'argument o raonament *a fortiori* no és una tècnica interpretativa, sinó més aviat un mecanisme per a donar resposta a un supòsit de llacuna normativa (absència de norma expressa aplicable al cas a què el jutge o aplicador ha de donar resposta). El pressupòsit, doncs, és que ens trobem davant d'un supòsit per al qual no existeix cap precepte que (si més no explícitament) determini la resposta del cas. Seria, en termes de la classificació de McCormick, un problema de rellevància o determinació de la norma aplicable.

L'argument *a fortiori* consistiria a recórrer a una altra norma per a resoldre el cas (una norma que resol un altre cas diferent o altres casos diferents) i justificar-ne l'aplicació pel fet que la raó o fonament subjacent a la norma aplicada es manifesta encara amb més intensitat en el cas sobre el qual cal decidir.

En suma, l'argument requereix: a) una llacuna normativa, b) un judici sobre la suposada raó o fonament d'una altra norma del sistema, i c) un judici que, en el cas sobre el qual s'ha de decidir, aquesta raó o fonament es manifesta encara amb més intensitat que en els casos expressament regulats per la norma.

Se sol distingir entre dues modalitats o fórmules d'argument *a fortiori*, si bé ambdues es basen en la idea exposada de «més intensitat» de la raó subjacent. En concret: a) *a maiori ad minus* i b) *a minori ad maius*.

a) La primera modalitat (*a maiori ad minus*) s'utilitza quan es tracta d'una norma que confereix drets o posicions avantatjoses en general, i s'assembla a la dita *qui potest plus, potest minus*.

Suposem, per exemple, que una disposició prohibeix l'accés de vehicles de motor en un parc però hi permet l'accés de bicicletes, i ens preguntem si hi està permès l'accés amb patins, ja que la disposició manté silenci sobre aquest tema. Un intèrpret podria sostenir que la raó, fonament o finalitat de la norma és garantir la tranquil·litat dels usuaris del parc, i que si està permès accedir-hi amb bicicleta, amb més raó ho estarà fer-ho amb patins, ja que afecten menys (en comparació de les bicicletes) la tranquil·litat dels usuaris.

Un altre exemple: suposem que una disposició urbanística d'un ajuntament estableix que no es podran edificar habitatges de més de 15 m d'altura als carrers de menys de 10 m d'amplària. No existeix cap disposició en relació amb l'altura màxima de les edificacions als carrers de més de 10 m d'amplària. En aquest context, es podria dir que si es poden edificar habitatges de menys de 15 m quan l'amplària del carrer és inferior a 10 m, amb més raó es podran construir edificis de menys de 15 m d'altura als carrers amb amplària superior a 10 m.

b) La segona modalitat (*a maiori ad minus*) s'utilitza quan el precepte estableix obligacions o algun tipus de posició desavantatjosa per als individus afectats, sobre la base que si una característica, situació, element, etc. ha estat suficient per a establir una càrrega, un deure, una obligació, etc., també s'ha d'establir aquesta conseqüència per a les situacions en les quals aquesta característica, situació o element es manifesta encara amb més intensitat.

Per exemple, imaginem que una disposició normativa estableix que certes classes de gossos (identificats segons la seva raça) s'han d'inscriure obligatòriament en un registre especial. S'addueix que la raó o fonament de la norma és la perillositat d'aquests animals, la qual cosa justifica més control sobre aquests. Partint d'aquesta base, es planteja el cas de certes persones que posseeixen grans felins (per exemple, tigres). Els grans felins no estan inclosos expressament en el precepte, però es podria argumentar que, *a fortiori*, aquests animals també s'hi han d'inscriure, ja que són encara més perillosos que els gossos a què fa referència el precepte.

8) L'argument analògic

L'«argument analògic», *analogia legis* o simplement «analogia» té molts aspectes en comú amb l'argument *a fortiori*. Igual que aquest, requereix una llacuna normativa i recorre a l'aplicació d'una norma que regula un altre cas per a donar-hi resposta. La diferència principal, segons sol aduir-se, és que consisteix en l'aplicació d'una norma que regula un cas similar (entre el cas sobre el qual s'ha de decidir i el cas regulat per la norma aplicada analògicament es donen semblances rellevants), cosa que no es requereix en l'argument *a fortiori*. I, d'altra banda, no és necessari que la raó que fonamenta la norma aplicada es manifesti amb més intensitat en el cas que s'ha de decidir.

Es tracta d'una tècnica expressament recollida en el nostre dret positiu, concretament en l'article 4.1 del Codi civil, que estableix literalment: «Escarà l'aplicació analògica de les normes quan aquestes no prevegin un supòsit específic però en regulin un altre de semblant, entre els quals s'aprecii identitat de raó».

Amb tot, la seva diferenciació respecte a l'argument *a fortiori* és problemàtica. Com hem vist, es diu que l'analogia es basa en la semblança entre casos, i aquest requisit no és necessari en el raonament *a fortiori*. Un exemple seria el cas abans esmentat dels grans felins i l'obligació d'inscripció en un registre especial: la justificació que també s'hi inscriguin els felins no es basa que aquests i els gossos siguin semblants, sinó en altres consideracions (perillositat). Però si ens fixem en el que estableix l'art. 4.1 del Codi civil, no basta una mera semblança sinó que s'exigeix que hi hagi una «identitat de raó». És a dir, com assenyala Guastini, tant l'analogia com l'argument *a fortiori* exigiria recórrer al fonament o principi subjacent a la disposició, amb la qual cosa els límits entre ambdues figures es dilueixen.

Aquest precepte subratlla que l'analogia no es pot fonamentar en meres similituds superficials o accidentals, sinó que aquesta «identitat de raó» exigeix que es tracti de similituds centrals o rellevants entre els casos. Aquí el problema evident és que la «rellevància» de la similitud és un concepte valoratiu i força vague que atorga grans dosis de discrecionalitat a l'interpret a l'hora de decidir si escau o no l'aplicació de l'argument analògic.

L'analogia s'ha emprat de vegades per a aplicar normes relatives al matrimoni per a casos d'unions de fet. Fa només un parell de dècades, l'àmbit de les parelles de fet era pràcticament un «desert jurídic» en el qual amb prou feines hi havia normes relatives a aquest tipus de situacions, que a més eren molt fragmentades. Davant d'aquesta situació, alguns jutges que havien de prendre decisions sobre casos en els quals estava involucrada una relació de fet recorrien a les normes del matrimoni per a donar una solució al cas (per exemple, per a permetre la subrogació de la parella de fet en un contracte de lloguer), basant-se en les similituds que, en molts aspectes, comparteixen tots dos tipus de situacions.

L'ús de l'analogia, amb tot, té certes limitacions, força comunes entre els diferents sistemes jurídics. En el cas del dret espanyol, l'article 4.2 del Codi civil estableix certes excepcions al possible ús de l'argument analògic: «Les lleis penals, les excepcionals i les d'àmbit temporal no s'aplicaran a supòsits ni en moments diferents dels que hi estan compresos expressament». Això implica que, en aquests casos, hi ha l'obligació de fer una interpretació literal.

Referència bibliogràfica

R. Guastini (2003). *Estudios sobre la interpretación jurídica* (pàg. 38). Mèxic D. F.: Porrúa.

De tots els supòsits de l'art. 4.2 del Codi civil, és especialment destacable la prohibició de l'ús de l'analogia en el dret penal, per les qüestions que planteja. En principi, aquesta limitació respon a les exigències dels principis de legalitat i tipicitat penal (*nullum crim, nulla poena sine lege praevia*), que impedeixen castigar penalment conductes diferents de les expressament indicades per la llei penal. El mateix Codi penal, en l'article 4.1, reitera, de manera gairebé idèntica que l'article 4.2 del Codi civil, aquesta idea: «Les lleis penals no s'aplicaran a casos diferents dels que hi estan compresos expressament». No obstant això, almenys hi ha dos aspectes problemàtics que convé destacar:

a) En primer lloc, gran part de la doctrina sosté que, si bé no és possible l'analogia en dret penal, sí que es pot fer una interpretació extensiva de les seves disposicions. No està del tot clar què s'entén exactament per una interpretació extensiva en aquest context, ni tampoc quines en serien les diferències respecte a l'analogia. Sembla que molts autors entenen que una interpretació extensiva és una interpretació que, d'alguna manera, amplia l'àmbit d'aplicació o els supòsits afectats per la norma (en relació amb el significat literal «comú» o «normal»), però sense superar els límits del significat literal. És a dir, d'entre diversos significats literals possibles, s'optaria per la interpretació més àmplia (la que inclou més nombre de supòsits, o, dit altrament, la que a més d'incloure el nucli de certesa inclou altres supòsits de la zona de penombra). L'analogia, en canvi, es produiria en extralimitar-se del significat literal possible del precepte (casos que no estarien inclosos ni tan sols a la zona de penombra).

Malgrat que conceptualment la distinció entre ambdues figures sembla clara, en la pràctica planteja molts dubtes, i no és gens fàcil determinar si estem davant d'una interpretació extensiva o davant d'una analogia.

b) Encara que les disposicions normatives esmentades són molt taxatives a l'hora d'excloure l'ús de l'analogia en el dret penal, la doctrina i la jurisprudència, en una llarga tradició, limiten aquesta prohibició tan sols al que denominen analogia *in malam partem*, és a dir, a l'ús de l'analogia quan aquesta donaria lloc a resultats perjudicials per a l'acusat (per exemple, si es decidís castigar algú per una conducta no considerada com a delictes o falta, però similar a una altra que sí que està sancionada). Per contra, entenen que sí que hi pot haver analogia quan aquesta és *in bonam partem*, és a dir, quan beneficia l'acusat. Els casos més clars serien els de l'aplicació analògica de les causes d'exempció o atenuació de la responsabilitat criminal; per exemple, considerant com a atenuant alguna circumstància que, sense estar expressament recollida en la llei, és semblant a alguna que sí que hi està prevista. Pot afirmar-se, de fet, que l'analogia *in bonam partem* està explícitament reconeguda en la mateixa llei penal, ja que l'article 21.6 del Codi penal estableix literalment com a atenuant «qualsevol altra circumstància de significació anàloga a les anteriors». En aquest sentit, la sentència del Tribunal Suprem de 10 de novembre de 1998

va establir que es podia aplicar analògicament la circumstància de «parentiu» quan malgrat que no existís tal relació, existissin vincles afectius i vivencials de caràcter estable, anàlegs als que usualment es donen entre parents.

9) L'argument *a contrario sensu*

L'argument *a contrario sensu* (o simplement *a contrario*) consisteix, dit en termes molt genèrics, a limitar l'aplicació d'un precepte normatiu als casos o supòsits que s'hi indiquen estrictament, sense que sigui possible «estendre'ls» o «ampliar-los» a altres casos o supòsits diferents dels esmentats expressament.

Apareix així com una tècnica interpretativa molt subjecta a la lletra de la llei i, per tant, com un mecanisme interpretatiu propi de la interpretació literal.

Amb tot, tal com assenyalen autors com Tarello o Guastini, sota l'etiqueta d'«argument *a contrario*» els juristes solen incloure dues activitats diferents, que no es poden reconduir a una única categoria. Per aquesta raó, és possible parlar de dos tipus o modalitats d'argument *a contrario*:

a) D'una banda, es pot parlar d'argument *a contrario* com *una tècnica o argument interpretatiu en sentit estricte*, que dona lloc a una interpretació literal de la disposició interpretada.

Per exemple, partint del que disposa l'art. 19 de la Constitució de 1978, «Els espanyols tenen dret a triar lliurement la seva residència i a circular pel territori nacional», es diria que aquesta disposició estableix la norma per la qual certa categoria de subjectes (els espanyols) gaudeixen de certs drets (llibertat de residència i circulació pel territori nacional), sense que estableixi res referent a altres categories de subjectes (estrangers i apàtrides): l'art. 19 CE ni reconeix ni exclou d'aquests drets als estrangers i apàtrides; senzillament manté silenci sobre aquest tema, ja que es refereix exclusivament als «espanyols». La situació dels estrangers i apàtrides en relació amb la possibilitat de circular o residir a Espanya no depèn de l'art. 19 de la Constitució esmentat, sinó d'altres normes, en el cas que aquestes existeixin (ja que hi podria haver una llacuna normativa).

b) Però, d'altra banda, també és molt habitual parlar d'argument o raonament *a contrario* per a fer referència no ja a una tècnica interpretativa en sentit estricte, sinó a un *argument creador de normes* (més enllà del sentit literal del precepte), de manera similar a l'argument analògic o a l'argument *a fortiori* (és a dir, per a donar resposta a un cas de llacuna). En aquest sentit, l'argument diria que si un precepte es refereix expressament a un cert cas o conjunt de casos, s'ha d'entendre que qualsevol altra situació diferent de les expressament esmentades ha de tenir una solució també diferent («a casos diferents, solucions diferents»), normalment sota el pressupòsit que si el legislador també hagués volgut incloure aquest altre cas, així ho hauria fet, i que el fet de no incloure'l demostra que no volia que aquests casos fossin tractats de la mateixa manera. Es basa, doncs, en una presumpta voluntat del legislador o autoritat normativa.

Seguint aquesta modalitat argumentativa, s'afirmaria que de l'art. 19 de la Constitució espanyola se segueix que els estrangers i apàtrides no gaudeixen de la llibertat de residència i circulació, ja que el precepte es refereix exclusivament als «espanyols», i que amb això el constituent n'ha volgut excloure expressament els estrangers i els apàtrides, perquè si hagués volgut que aquests també gaudissin d'aquests drets, així ho hauria establert.

De vegades s'afirma que l'argument *a contrario* és un raonament lògic, com quelcom que «es dedueix lògicament» dels preceptes afectats. Un exemple d'aquest punt de vista el podem trobar en la sentència del Tribunal Constitucional 21/1981, de 15 de juny. En aquesta sentència, el Tribunal es pronuncia sobre la possibilitat que l'Administració militar imposi sancions que, directament o subsidiàriament, impliquin una privació de llibertat. L'art. 25.3 de la Constitució estableix que «L'Administració civil no podrà imposar sancions que, directament o subsidiàriament, impliquin privació de llibertat», però es manté en silenci en relació amb l'Administració militar. El tribunal va afirmar (fonament 8.è) que d'aquí es deriva *a sensu contrario* que l'Administració militar sí que pot imposar aquest tipus de sancions, i que aquesta possibilitat es dedueix de la Constitució.

Tanmateix, no és cert que l'argument *a contrario* sigui un raonament lògic, en el qual la conclusió es dedueixi o es derivi lògicament de les premisses. De fet, la seva estructura es correspon amb la denominada *fal·làcia de negació de l'antecedent*, que, com el seu nom indica (fal·làcia), és un raonament erroni des del punt de vista deductiu. De fet, l'estructura del raonament és idèntica a la de l'argument següent, que és manifestament incorrecte:

- 1) Els gossos són mamífers.
- 2) Els cavalls no són gossos.
- 3) Per tant, els cavalls no són mamífers.

Però si es tracta d'un raonament incorrecte, per què es continua utilitzant? Encara que no es tracti d'un argument deductiu, pot resultar bastant persuasiu si es parteix de la base de la presumpta voluntat del legislador (si hagués volgut que aquest altre cas quedés cobert per la norma, així ho hauria establert). És possible fins i tot que de vegades resulti raonable sostenir que la no inclusió d'un supòsit manifesta la voluntat de l'autoritat d'excloure'l de l'àmbit d'aplicació de la norma, però en qualsevol cas serà l'intendent o aplicador qui haurà de justificar aquest punt fent servir els arguments pertinents.

Finalment, és necessari fer les dues puntualitzacions següents:

a) Moltes vegades, quan un o diversos preceptes normatius estableixen una llista o una enumeració de situacions, casos o supòsits, pot plantejar-se el dubte de si tal enumeració és taxativa (exclou qualsevol altre supòsit no previst expressament) o merament exemplificativa (de manera que s'hi podrien incloure altres casos semblants). Almenys en alguns casos, la resposta no és senzilla, i

no pot parlar-se d'una solució objectivament correcta, sinó que resta a decisió de l'intendent (per exemple, de l'òrgan judicial). Si s'opta per una interpretació *a contrario*, l'intendent s'està inclinant per considerar que l'enumeració és tancada o taxativa.

Es pot il·lustrar aquesta idea amb el següent exemple. L'article 81.1 de la Constitució estableix: «Són lleis orgàniques les relatives al desenvolupament dels drets fonamentals i de les llibertats públiques, les que aprovin els estatuts d'autonomia i el règim electoral general i les altres previstes en la Constitució». L'article 81.2, per la seva banda, estableix certes exigències formals (majoria absoluta del Congrés) per a l'aprovació de lleis orgàniques. Aquí es va plantejar el dubte sobre si l'enumeració de l'article 81.1 era o no era tancada, ja que si no ho era, es podrien aprovar altres matèries mitjançant el procediment de la llei orgànica, la qual cosa dona peu a altres «lleis orgàniques» diferents de les previstes expressament per la Constitució. La sentència del TC 76/1983, de 5 d'agost, va tancar la qüestió establint que la relació era taxativa, encara que hi havia hagut prèviament força discussió entre els constitucionalistes.

b) Encara que l'argument *a contrario* (en la seva segona versió) pot resultar un instrument útil de cara a resoldre casos de llacuna normativa, en la gran majoria dels supòsits dona lloc a solucions diferents (i gairebé sempre incompatibles) de les que ofereixen altres arguments útils per a la mateixa finalitat, com l'argument analògic o l'argument *a fortiori*.

El més habitual, a l'hora de comparar dues situacions, serà que aquestes no seran tan semblants que comparteixin totes les seves propietats rellevants (ja que, en aquest supòsit, estariem parlant del mateix cas), però tampoc no seran tan diferents que no comparteixin cap circumstància rellevant, per la qual cosa, en suma, la decisió d'optar per l'analogia o l'argument *a contrario* dependrà de la valoració de l'intendent, que triarà segons la seva consideració sobre quins aspectes són els més determinants, les semblances o les diferències.

Resum

Encara que normalment el dret és vist com un conjunt o sistema de normes, aquestes tenen una dimensió pràctica evident, atès que existeixen per a dirigir el comportament dels seus destinataris. Per tant, els individus i les mateixes institucions o òrgans de l'estat han d'ajustar el seu comportament al que disposa el dret, o bé assumir les conseqüències de no fer-ho (que també estan determinades pel dret). Això implica que les normes jurídiques són *emprades* per a justificar decisions i comportaments, la qual cosa requereix prèviament conèixer què és el que el dret estableix en cada cas, o quina és la decisió correcta *d'acord amb el dret*.

Dit altrament, les decisions que es prenen s'han de justificar o fonamentar jurídicament, i per a això és necessari conèixer el significat de les disposicions legals. És per aquesta raó que els conceptes d'*interpretació* i *aplicació* del dret tenen una importància cabdal.

El concepte d'aplicació del dret afecta determinades institucions públiques (com el poder judicial o l'administració), que han de basar les seves decisions en el dret. Això exigeix que tals decisions estiguin jurídicament justificades (d'acord amb el dret). L'esquema justificatori bàsic de tota decisió jurídica és el *sil·logisme jurídic*, que parteix d'una sèrie de premisses normatives (sobre el dret) i fàctiques (sobre els fets) per a fonamentar o justificar la decisió mitjançant un raonament lògic o deductiu. Ara bé, perquè la decisió sigui correcta, no solament hi ha d'haver una connexió lògica entre les premisses i la conclusió (*justificació interna*), sinó que les mateixes premisses utilitzades han de ser sòlides i adequades (*justificació externa*). Sovint, això és senzill i no planteja gaires problemes (casos fàcils), però altres vegades sorgeixen dificultats que poden afectar les premisses normatives i les fàctiques i que compliquen l'activitat de justificar la decisió (casos difícils), i aleshores cal més esforç argumentatiu per a fonamentar o justificar l'elecció de les premisses utilitzades. Seguint la classificació del professor escocès Neil MacCormick, hi ha quatre grans tipus o categories de problemes: problemes de rellevància, problemes d'interpretació, problemes de prova i problemes de qualificació. Els dos primers afecten les premisses normatives i els dos últims, les fàctiques.

D'altra banda, la *interpretació* consisteix en la determinació del significat de les disposicions o preceptes jurídics dictats per les autoritats, i és una activitat prèvia i necessària per a qualsevol tipus d'aplicació; és a dir, no és possible aplicar el dret sense interpretar-lo prèviament, mentre que sí que és possible la interpretació sense l'aplicació. Com que el dret s'expressa mitjançant el llenguatge (encara que sigui un llenguatge tècnic), l'afecten diversos tipus de problemes que poden dificultar la tasca interpretativa, com ara la vaguetat o textura oberta (imprecisió o indeterminació relativa del significat), l'ambigüitat

(pluralitat de significats) o la càrrega emotiva (vinculació de certs aspectes valoratius als significats). És possible classificar diferents tipus d'interpretació jurídica segons els intèrprets, o segons les tècniques utilitzades. En aquest últim àmbit, és possible distingir entre la interpretació literal i la correctora (que, al seu torn, pot ser extensiva o restrictiva, segons si amplia o redueix l'àmbit d'aplicació respecte de la interpretació literal).

L'última part del mòdul s'ha destinat a presentar breument alguns dels arguments i tècniques interpretatives més habituals que els juristes utilitzen per a fonamentar o justificar les interpretacions que utilitzen en els seus raonaments o decisions.

